

FOTO'S WINEKE GARTZ, tenzij anders vermeld

Door het raam naar een andere wereld

PETER HENK STEENHUIS

Nee, ik stond niet aan de vloer genageld. Ontroerd raakte ik evenmin. En het is zeker niet zo dat ik het werk van beeldend kunstenaar Wineke Gartz onmiddellijk mooi vond. Het was eerder alsof ik in een draaikolk terecht kwam. ‘Terug, weg,’ was mijn eerste gedachte. Onbewust zette ik een paar stappen achteruit, en kwam achter een witte, houten wand halverwege de ruimte te staan.

De begane grond van tentoonstellingsruimte De Ketelfactory in Schiedam is momenteel in tweeën gedeeld. Bij de entree is werk te zien van Jasper van Aarle, rustgevend werk, dat me onmiddellijk aantrok. Maar daar kwam ik vandaag niet voor, ik kwam voor de installatie van Wineke Gartz, over wie ik gelezen had dat zij zich bij het maken van haar werk grondig verdiept in de plaats van de tentoonstelling. Alsof ze ermee in gesprek treedt. Alleen, nog voor ik aan dat gesprek kon deelnemen was ik in een draaikolk terechtgekomen, en dat helpt de communicatie niet vooruit. Nu, achter die houten wand, voelde ik me meer op mijn gemak.

Vreemd genoeg deed die wand me denken aan de prachtige entree van het Gemeentemu-

**Trouw-redacteur
Peter Henk Steenhuis
stelt verboden vragen aan
kunstenaars. ‘Ik stond voor
de keuze: me omdraaien en
vertrekken, of de drempel
overstappen en tóch
Wineke Gartz’ werk
binnengaan.’**

seum in Den Haag. Daar loop je tussen twee vijvers door naar de Kunst. Zo heeft Berlage, de architect, het ook bedoeld: de lange gang is een moment van rust voordat je de wereld van de kunst betreedt. Dat werkt ook zo: aan het begin van de gang praat je over de plaats waar je je auto hebt geparkeerd, aan het eind ben je klaar

voor een ervaring van een ander kaliber. Die gang vormt de drempel naar een andere wereld, helpt je ook die andere wereld te betreden.

Hier geen prachtige vijvers, geen lange gang, geen overduidelijke drempel naar een andere wereld. En toch functioneert die eenvoudige scheidingswand wel zo. Voorbij die wand kreeg ik onmiddellijk het idee deel uit te maken van een veelomvattend kunstzinnig universum zonder enig houvast. Terug achter de wand trad ik uit dat universum.

Kunstenaars werken vaak met zo’n drempel, zo vaak dat Anthony Mertens er in zijn proefschrift een begrip voor verzon: ‘liminale poëtica’. Daarmee doelde Mertens op het belang dat drempels in de kunst innemen. We stappen over de drempel een andere wereld in, dat kan een woordloze wereld zijn of een andere bewustzijnstoestand; het kan ook een initiatie betreffen naar een andere levensfase.

Het beeld van de drempel is een *topos* in de moderne kunst. “Literatuur leidt ons”, schrijft Mertens, “naar de drempel van een andere, verborgen wereld.” In deze serie ‘Door het beeld’ heb ik al eerder gezien dat deze liminale poëtica net zo goed voor beeldende kunst als voor literatuur geldt (*Letter&Geest* 13 april 2013). ▶

FOTO GERRIT SCHREURS

Me bewust van de kracht van de afscheidingswand stond ik nu voor een keus: omdraaien en deze wereld niet betreden, of me openstellen, de drempel overstappen en op onderzoek uitgaan.

Naar welke wereld voert dit werk me?

Geluiden, tekeningen, teksten, gekleurde ramen, en videoprojecties.

Waar te beginnen?

Voorzichtig liep ik tussen de verschillende onderdelen van het werk door, die zo opgesteld staan en liggen dat je er je weg echt in moet zien te vinden, als in een labyrint. Op de grond tekeningen, maar er liggen ook verroeste staaldraden, waar trouwens opvallend mooi licht over valt, bijna strijklucht, alsof de zon al iets aan het zakken is en zijn licht niet meer ongenadig neerstort maar veel vriendelijker langs de objecten glijdt.

Dat licht komt hier niet van de zon maar van de videoprojector, die een film projecteert op een met paars folie geblindeerd raam van De Ketelfactory.

Ineens valt mijn oog op een tekening van een raam links vooraan in de tentoonstellingsruimte. Een vreemd raam. Het raam is niet getekend

of geschilderd, het is de uitsparing, het wit van het papier. Het zwart, het contrast, vormt het enigszins dreigende beeld. Er zitten geen kozijnen rond dit raam. Zwarte vlekken en strepen vormen de randen, als een gordijn of als haren rondom een gezicht.

Als je langer kijkt, zie je dat er iets vreemds aan de hand is met dit raam: aan welke kant staat de toeschouwer? Je zou kunnen zeggen: aan deze kant van de tekening, kijk naar de schaduw van de zon, die naar binnen valt. Maar je zou net zo goed kunnen zeggen: de toeschouwer staat juist aan de achterkant van het raam, en kijkt door het raam naar buiten, waar zij planten, bloemen ziet staan. In de haren zou je ook lichtstralen kunnen zien, alleen geen wit licht maar zwart licht. Zo bezien is dit raam zelf een drempel, de kijker kan erin en eruit stappen.

“Buiten en binnen lopen hier door elkaar heen”, zegt Wineke Gartz, met wie ik een gesprek zou hebben over haar installatie, maar die gezien mijn verwarring een tijdje in een andere ruimte is gaan zitten werken. “Ramen zijn voor mij belangrijk, ze vormen de verbinding met de straat – door hun vorm bepalen ze het kader van je gezichtsveld – en ze maken vaak

letterlijk een onderdeel uit van mijn installaties. Ze zijn ook een metafoor voor de binnen- en buitenwereld van de mens.”

“Deze tekening heb ik gemaakt in 2008. Ik had toen veel gefilmd in de Indische buurt in Amsterdam-Oost, waar ik woonde maar weg zou gaan. Ik had ook veel staan filmen bij café Gijs, een ouderwets Amsterdams café, waarna ik uiteindelijk mee naar binnen moest om de bezoekers te filmen. En naar aanleiding daarvan ben ik er gaan tekenen, eigenlijk schilderen, onder meer dit raam, dat is acrylverf op papier.”

Wat heeft zo'n raam met een café te maken?

“Zo'n café, bar, club roept bij mij nieuwsgierigheid op. Het raam van het café is een grens en roept spanning op: wat is daar binnen te zien? Zijn er geheimen? Om dat te weten te komen moet je naar binnen. Wie kom je daar tegen? Wordt het er mooi, fijn? Wordt er gedanst? Of dreigt er verslaving of bedwelming? Kom je er weer uit?”

Bij zo'n café zijn de scheidslijnen tussen binnen en buiten hard: buiten kun je niet goed zien wat er binnen is; binnen vergeet je dat er een buiten bestaat. Omdat ik daar toen mee

‘Deze tekening maakte ik in een oud café, binnen vergeet je dat buiten bestaat, dat raam is de grens’

bezig was, zie je dat terug in de tekening: de gordijnen hangen aan de buitenkant, en licht en donker zijn omgedraaid.”

En toen nam u die tekening mee naar de tentoonstelling in Schiedam.

“De architectuur van een tentoonstellingsruimte is voor mij belangrijk, de ruimte gaat een werk dragen. Daarvoor doe ik uitgebreid onderzoek naar de ruimte, en kom bijvoorbeeld op het idee van zo’n afscheidingswand.”

Die hebt u hier opzettelijk gemaakt?

“Ja, natuurlijk, die wand vormt architectonisch het begin van de tentoonstelling. Daar heb ik lang over nagedacht. Ik heb voor deze tentoonstelling bijna twee weken in De Ketelfactory geleefd en gewerkt, dag en nacht, om oplossingen te bedenken voor de kleur voor de ramen, het licht en projecties, om de ruimte te voelen, te aarden, en ook om de ruimte te laden met mijn beelden.”

Dat wordt mij te abstract. Laten we dit geschilderde raam nemen. U neemt het mee naar deze tentoonstelling. Waarom?

“Wat mij als eerste opviel toen ik hier aan het

werk ging, was hoe dicht de buitenwereld op de binnenwereld zit. De ramen van dit gebouw zijn groot, de vensterbanken zitten laag, de stoep is smal, als er verkeer door de straat rijdt, komt dat heel dichtbij. Ik moest onmiddellijk denken aan die tekening van het raam.

Luister, nu hoor je het geluid van de brug die openstaat. Er zijn al bezoekers geweest die het idee hadden dat het geluid bij de installatie hoorde. Dat vind ik mooi.”

Van het geschilderde raam op de grond kijk ik naar de ramen in de ruimte. Er zijn er hier drie, die wel wat weg hebben van kerkramen, met een boog aan de bovenkant. Twee ramen zijn met witte foamboard afgesloten, zodat licht er alleen nog doorheen schemert, en één ervan functioneert als scherm voor de video. En er is, heel opmerkelijk, een soort extra raam gemaakt: rondom het scherm waar de andere video op getoond wordt hangen draperieën, die functioneren als kozijnen. Het omhulsel maakt het raam, zoals op de tekening.

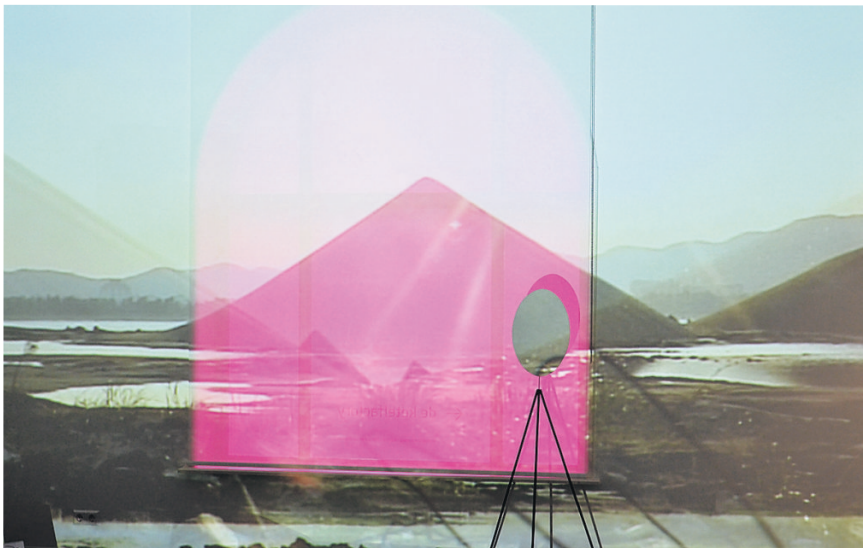
Over de drempel ben ik nu een paar dingen te weten gekomen: ramen spelen in deze installatie een belangrijke rol. En daarmee de overgang tussen binnenwereld en buiten-

wereld, tussen psyche en omgeving. Met die gedachte kijk ik naar de film, een doorlopende *loop* waarin licht ook een prominente rol speelt, bijvoorbeeld het avondlicht op een snelweg in de buurt van Los Angeles – de plaats staat op de borden te lezen. De auto’s rijden van de kijker weg. Er zijn twee films te zien, ook daar rijden auto’s van ons weg, een verlichte tunnel in.

In onze tijd verandert de gevoelswaarde van een auto snel. Het is een duur bakbeest aan het worden, waarmee we vooral in de file staan en het milieu belasten. Ruim een eeuw is de auto het ultieme symbool van vrijheid geweest: elk moment kunnen we instappen en wegrijden, naar – juist – een andere wereld.

Vooraf in de avond, wanneer de auto’s in deze film rijden, voel je als automobilist de vrijheid trekken. Het werk is gedaan, je bent op weg naar huis, en nu hoeft er even niets. Sterker nog: alles is mogelijk, we kunnen ook naar Parijs. Het gevoel dat de beelden van de auto oproepen, maakt ook onderdeel uit van de drempelervaring die de installatie teweegbrengt.

Dat gevoel wordt nog versterkt door beelden die Gartz ermee vermengd heeft: een vrouw droogt zich af, ze komt net uit zee. ►

Wineke Gartz (Eindhoven, 1968) gebruikt in haar werk video, fotografie, collage, muziek, tekeningen en sculpturen. Vaak figureert zij zelf in haar werk.

In 2010 maakte ze op het Brabantse platteland 'Forwards Backwards', een meditatieparcours op een biologische varkensboerderij.

Werk van haar was te zien in het Van Abbemuseum in Eindhoven, het Museum voor Moderne Kunsten in Arnhem, 303 Gallery in New York, Ellen de Bruijne Projects in Amsterdam en Espai d'arte Contemporan te Castello, Spanje.

Wie & wat? Tijdens de expositie Trinitas Highway is het werk van Wineke Gartz, Jasper van Aarle en Florian Krepčik te zien.

Waar? De Ketelfactory, Hoofdstraat 44 Schiedam.

Wanneer? tot 27 april, vrijdag t/m zondag 13-17u (verder op afspraak).

Www? Deketelfactory.nl

Door het beeld is een initiatief van *Trouw* en De Ketelfactory in Schiedam.

Even later gevolgd door surfers. We zijn nu even niet op weg naar Parijs maar naar het paradijs.

De vrouw en de surfers worden afgewisseld met beelden van een piramide.

“Dit zijn zandhopen uit China”, zegt Gartz. “Ik was in 2012 *artist in residency* in het Zuiden van China, in Xiamen, aan een baai. Aan de overkant van de baai werd in het water een eiland gebouwd. Stukken van de bergen daar werden opgeblazen met explosieven, en de brokstukken en zand werden gebruikt om in het water te storten voor het eiland.

Het was erg moeilijk filmen. Toen het aan het einde van een dag eindelijk lukte, zag ik die berg van zand. Een piramide, een conische, perfecte geometrische vorm, en rondom plassen met regenwater. Het was paradijselijk mooi. Ik filmde en ik maakte dia's. De zon draaide. Licht werd anders. Ik moest terug, anders zou ik de veerboot niet meer halen. Ik borg mijn statief op, stopte mijn camera in mijn tas, reed op de fiets richting de brug. Er kwam een graafmachine met flinke vaart aanrijden. Toen hij voorbij was, keek ik om. De chauffeur lachte. Daarna nam de machine een diepe hap uit de berg.”

Gaat het u om dat paradijselijk mooie beeld?

“Ja. En voor mij is het interessant omdat het tot stand kwam in een wereld vol nieuwe opbouw en afbraak en explosief geweld, en dat ik na weken filmen plots zoiets moois cadeau krijg.”

De kijker weet dat niet, ziet dat niet.

“Als ik dergelijke, door mij zelf geregisseerde drukte van beelden bij elkaar breng – de auto's, de vrouw die zich afdroogt, de piramide – dan voelt de kijker deze magie van de perfecte berg wel. Hij voelt, denk ik, dat hij hier een reis kan maken, dat hij hier een initiatie kan ondergaan, tijdelijk van gedaante kan veranderen.”

Ik kijk terug naar de afscheidingswand, daar, nog geen twee meter verderop. Wat lijkt die wand ver weg, wat is het lang geleden dat ik daarachter stond te schuilen, huiverig deze installatie te betreden.

Inmiddels ben ik het universum van Gartz ingezogen, en nog niet eens heel diep, want ik heb slechts drie, vier onderdelen bekeken. Nog geen oog gehad voor driekwart van wat op de grond ligt uitgestald, niet voor de iconisch aandoende portretten van filmsterren die ook in de videoloopt verwerkt zitten, en prachtig in de

ramen van De Ketelfactory passen, sterker nog, de ronding van die ramen zo accentueren, dat de ruimte iets van een katholieke kerk krijgt. Wat betekent de rust die je als kijker ervaart op het moment dat zo'n gezicht, zo'n icoon verschijnt? Ben ik nu even niet meer op reis, maar kom ik juist thuis?

Een paar weken geleden stond de Boekenweek in het teken van reizen. Opvallend veel verhalen in de kranten gingen over het nutteloze van reizen. Eigenlijk hoeft je je ogen maar dicht te doen, en je maakt de meest fantastische reizen denkbaar. Hier, in Schiedam ontdek je dat je je ogen ook kunt opendoen, en kunt gaan reizen door op je plaats te blijven staan.

Wie zijn ogen sluit, maakt zijn eigen reis, nogal solipsistisch, en tamelijk gevaarloos. Wie hier zijn ogen opendoet, belandt in een andere wereld. In een kunstzinnig gevormde, samengebalde versie van onze wereld, die zicht geeft op het leven van de kunstenaar, maar ook allerlei associaties oproept bij de kijker, herinneringen uit zijn eigen leven, gevoelens, verlangens, angsten. Het is een labyrintische reis naar binnen en naar buiten, waarbij je als kijker onverbiddelijk uit je *comfort zone* getrokken wordt. ■